
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371Ю3:811.111:004

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ФАХІВЦІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

Асоянц П. Г.

Стаття присвячена визначенню особливостей навчання іноземної мови для професійного спілкування фахівців немовних спеціальностей в умовах інформатизації освіти та аналізу базових понять щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов.

В статті окреслюється проблема навчання іноземних мов фахівців немовних спеціальностей в умовах невеликого обсягу навчального часу. Розглядається також питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні фахівців немовних спеціальностей. Приділяється увага формуванню "вторинної мовної особистості" майбутнього фахівця.

Ключові слова: іноземна мова, інформаційно-комунікаційні технології, вторинна мовна особистість.

Статья посвящена определению особенностей обучения иностранному языку для профессионального общения специалистов неязыковых специальностей в условиях информатизации образования и анализа базовых понятий информационно-коммуникационных технологий в обучении иностранным языкам. В статье очерчивается проблема обучения иностранным языкам специалистов неязыковых специальностей в условиях ограниченного времени обучения. Рассматривается также вопрос использования информационно-коммуникационных технологий в обучении специалистов неязыкового направления. Уделяется внимание формированию "вторичной языковой" личности.

Ключевые слова: иностранный язык, информационно-коммуникационные технологии, вторичная языковая личность.

The article is devoted to the peculiarities of teaching a foreign language for the purposes of professional communication to specialists of non-linguistic profile in conditions of informatization of education and analysis of the basic concepts pertaining to ICT use in foreign language acquisition. The article also outlines the problem of teaching foreign languages to specialists of non-linguistic profile in conditions of limited teaching time. The questions of ICT use and formation of "second language personality" are considered.

Key words: foreign language, ICT, second language personality.

На сучасному етапі розвитку людства існування будь-якої цивілізованої країни неможливе без співпраці зі світовою спільнотою, що означає підвищення значення навчання іноземних мов майбутніх фахівців.

Розширення міжнародних зв'язків України у різних галузях економіки, науки, освіти і культури призвело до значного зростання потреб у використанні іноземних мов і в нашій країні. Приєднання України до Болонського процесу і до Європейської спільноти піднімає питання навчання іноземної мови на значно вищому рівні.

Програма Ради Європи на 2010–2014 роки "Освіта для міжкультурного взаєморозуміння прав людини і демократичної культури", Закон України "Про вищу освіту", Національна доктрина розвитку освіти, методичні рекомендації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України "Про вивчення іноземних мов у 2010/2011 навчальному році" та інші законодавчі акти та нормативні документи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та різних міжнародних організацій відображають сучасні вимоги до майбутніх спеціалістів різних

галузей. Ці вимоги зумовлені процесами створення єдиного інформаційного простору, поглиблення міжнародного співробітництва, виходом українських комерційних компаній на міжнародний ринок, а також виникненням та поширенням нових сучасних засобів комунікацій. Ці процеси, у свою чергу, спонукають суспільство до соціального замовлення на підготовку кваліфікованих фахівців, які б практично володіли навичками та вміннями іншомовного професійного спілкування іноземною мовою і були здатними залучатися до комунікацій та спіраці зі своїми партнерами та колегами за кордоном.

Основні ідеї викладання іноземної мови у немовних ВНЗ освіти викладені у Програмі "Англійська мова для спеціальних цілей" [5]. Загальною метою типової програми викладання англійської мови для професійного спілкування є формування у студентів професійних мовних компетенцій, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовища. Розробка нової програми англійської мови для професійного спілкування відповідає радикальним змінам, що здійснюються в національній системі вищої освіти в Україні, які було започатковано процесом інтеграції країни в європейський простір вищої освіти. На основі принципів інтернаціоналізму, плюрилінгвізму, демократії, рівноправності та інновацій програма з англійської мови для професійного спілкування:

- встановлює національні параметри викладання та вивчення, що відповідають міжнародно визнаним стандартам, описаним у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти (ЗЄР) [3];

- є багатовимірною і модульною за своєю структурою та організацією;
- забезпечує стандартизовану базу для розробки університетських курсів і планів відповідно до професійних потреб студентів та очікувань суспільства;
- сприяє мобільності студентів та їхній конкурентоздатності на ринку праці;
- заохочує до навчання впродовж усього життя та до самостійності у вивченні мов;

- посилює привабливість та конкурентоздатність вищої освіти в Україні шляхом надання прозорої та гнучкої системи викладання / вивчення мов.

Програма "Англійська мова для професійного спілкування" є загальною за характером і може використовуватися для цілої низки спеціальностей. Її зміст відбирався на основі аналізу національних та міжнародних навчальних стандартів, професійних вимог та потреб студентів.

Програма має практичне спрямування, висуваючи пропозицію щодо набуття студентами професійної та функціональної комунікативної компетенції. Це здійснюється шляхом інтеграції мовленнєвих умінь та мовних знань у рамках тематичного і ситуативного контексту відповідно до академічної та професійної сфер студента.

Програма англійська мова для професійного спілкування як педагогічний та організаційний інструмент враховує сучасні тенденції у вивченні та викладанні мов і базується на таких принципах:

Інтернаціоналізм та плюрилінгвізм

В умовах міжнародної орієнтації програма підтримує концепцію європейського громадянства. Вона створює студентам надійний фундамент для навчання і відкриває перед ними міжнародні професійні можливості. Плюрилінгвальний підхід підкреслює той факт, що індивідуальний мовний досвід розширюється від рідної мови до мов інших народів. Учень розвиває комунікативну компетенцію на основі усіх знань та досвіду користування різними мовами, а самі мови у цьому процесі є взаємно пов'язаними і взаємодіють між собою.

Демократія та рівні права

Усі мови і культури є рівноправними. Жодна мова чи культура не повинна зазнавати будь-якої дискримінації. Національна програма "Англійська мова для професійного спілкування" орієнтується на виховання інтересу до культур наших європейських сусідів, розвиток демократичного суспільства, формування відкритості, толерантності й поваги до "несхожості" й відмінностей.

У більш широкому європейському контексті програма "Англійська мова для професійного спілкування" спрямована не лише на розвиток прагматичної компетенції, але й враховує соціокультурний аспект спільноти, в якій будуть жити й

працювати студенти – майбутні фахівці. Програма створює основу, на якій ВНЗ України можуть організувати якісне вивчення та викладання мов і таким чином створити своїм студентам можливості для задоволення конкретних комунікативних потреб, необхідних у їхній професії.

Новизна

Новизна програми "Англійська мова для професійного спілкування" зумовлена новаторським характером ЗЄР з мовної освіти, з яких вона бере свій початок. Програма базується на попередніх досягненнях, а також враховує ті недоліки, що існували у практиці викладання та вивчення англійської мови як іноземної та англійської мови для професійного спілкування. Вона зорієнтована як на студента, так і на процес навчання і базується на сучасних дидактичних принципах викладання і вивчення мов у ВНЗ:

– сприяти усвідомленню мовних міжкультурних особливостей та розвитку навчальної компетенції;

– зосереджувати увагу на розумінні, соціокультурному змісті, текстовому характері комунікації та методах викладання і вивчення, які активізують інтерес студентів. Підхід до викладання й вивчення англійської мови для професійного спілкування передбачає інтегрований розвиток мовленнєвих умінь, для того щоб підвищити результативність роботи студентів шляхом участі у різноманітних високомотивуючих видах діяльності, що включають комунікативні завдання [5].

Такий підхід є еkleктичним, а не догматичним. Проте спільним елементом завжди є комунікативна методика. Однак викладачі заохочуються до застосування будь-яких методів і технологій, які вони вважають доцільними й ефективними для досягнення цілей викладання / вивчення.

Програма є синергетичним документом, що охоплює найкращі риси міжнародної й національної теорії і практики викладання та вивчення мов. Вона забезпечує:

▪ прозорість і гнучкість

Це документ, викладений мовою, що має позитивний тон, зручний у користуванні і недогматичний за характером. Програма "Англійська мова для професійного спілкування" містить чіткий опис рівнів володіння мовою, які є типовими для різних спеціальностей, що робить її впізнаваною та зрозумілою як у межах України, так і всієї Європи.

▪ варіативність

Програма "Англійська мова для професійного спілкування" враховує розмаїття потреб студентів відповідно до їхніх цілей навчання і контекстів, а також попереднього досвіду (тобто закладає надійний фундамент для розробки належних і чітко диференційованих навчальних планів з англійської мови для професійного спілкування для студентів різних спеціальностей). Вона забезпечує взаємне визнання усіх навчальних планів та узгодженість між різними навчальними закладами, секторами, регіонами та країнами. Програма враховує увесь спектр мовної і міжкультурної компетенції та відповідного досвіду студента незалежно від того, чи цього вдалося набути в рамках офіційної системи освіти, чи поза її межами. Цей документ дозволяє створювати навчальні плани різних рівнів складності.

▪ інтеграцію

Програма "Англійська мова для професійного спілкування" досягає інтеграції у двох аспектах: вивченні мови та змісті навчання. Програма зміщує акцент зі знання мови як набору окремих елементів на поняття про мову як інтегровану систему умінь і знань. Така точка зору відображає зміну в педагогічній філософії, де навчання мови розглядається як диверсифікація мовної освіти. Вивчення мови, таким чином, розглядається як набуття знань та інтегрованих мовленнєвих умінь у їх взаємодії, як цього вимагають життєві ситуації [3].

Програма "Англійська мова для професійного спілкування" спрямована на розвиток інтегрованих мовленнєвих умінь і розрахована на те, що вона буде якомога краще узгоджена з цілями і змістом спеціальностей студентів. Навчання макроумінь має сенс лише тоді, коли ці вміння розглядаються у природному професійному контексті. Ринковий попит на такі вміння ілюструється зростаючою тенденцією до використання англійської як мови викладання. Програма сприяє інтеграції на рівні цілей і методів навчання, а також узгодженню навчальних планів.

Програма відповідає професійним потребам студентів та очікуванням суспільства. Вона також відповідає вимогам ринку праці, на якому студенти будуть функціонувати як спеціалісти.

Програма "Англійська мова для професійного спілкування" є професійно зорієнтованою і базується на вміннях. Її зміст організовано відповідно до професійних умінь загального характеру, необхідних у різноманітних професійних сферах і ситуаціях. Ці вміння проявляються в різних типах мовленнєвої поведінки. Необхідно чітко визначити необхідні комунікативні вміння, а також ситуації та професійні сфери, в яких студенти будуть використовувати ці вміння. Це повинно здійснюватися шляхом аналізу потреб.

Перевага надається тим навчальним потребам, що найбільше забезпечують адекватну мовленнєву поведінку студентів у їх майбутній професійній діяльності. У такий спосіб будуть задоволені реальні навчальні та професійні потреби студентів. Але, як показує практика, рівень володіння іноземною мовою професійного спрямування більшості випускників немовних ВНЗ залишається незадовільним. Цьому є декілька причин.

Перша причина – це недостатній рівень мовної підготовки випускників загальноосвітніх шкіл, і в першу чергу, сільської молоді. На жаль, не завжди є можливим починати роботу з читання спеціальних текстів за фахом та вивчення термінологічної лексики в зв'язку з дуже низьким загальним рівнем знань іноземної мови.

Невелика кількість годин, що запланована навчальним планом на вивчення іноземної мови на першому курсі немовного ВНЗ, дозволяє лише почати ознайомлення студентів з основами іншомовної фахової підготовки.

Друга причина – це недостатній рівень мотивації для оволодіння не лише іншомовним фаховим матеріалом, а і для вивчення іноземної мови взагалі. Більшість студентів першого курсу ще не усвідомлюють значення іноземної мови для їхньої професійної діяльності.

Третя причина незадовільного рівня володіння іноземною мовою професійного спрямування – дуже мала кількість годин на вивчення іноземної мови професійного спрямування, що передбачена навчальним планом для студентів немовних спеціальностей. Таким чином, випускники немовних ВНЗ сприймають іноземну мову в більшості випадків лише як інструмент, що забезпечує доступ до необхідної інформації у професійній діяльності.

Через недостатню кількість годин для вивчення іноземної мови на старших курсах дуже мало уваги приділяється вивченню історичної, культурної та духовної спадщини країни, мова якої вивчається, тому студенти мають досить слабе уявлення про національний характер і етнічні особливості носіїв мови. Незначна кількість тижневих годин, відведених на іноземну мову, ускладнює процес оволодіння мовним матеріалом, видами мовленнєвої діяльності та соціокультурною компетенцією. Тому діяльність викладачів спрямована на пошук ефективних форм мотивації студентів, особливих прийомів та засобів викладання великого обсягу матеріалу таким чином, щоб за обмежений період сформувати необхідні фахові знання певної термінологічної лексики та вміння користуватися ними в межах своєї професійної діяльності. Провідну роль у навчальному процесі відіграють практичні заняття, під час яких студенти ознайомлюються з новою лексикою, опрацьовують автентичні тексти, вчаться використовувати здобуті знання на практиці. Розв'язання комунікативно-пізнавальних завдань здійснюється завдяки різноманітним сучасним засобам іншомовного спілкування: рольові ігри, навчальні ситуативні завдання, парні та групові форми роботи тощо.

Основними підходами до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням також залишається особистісно-діяльнісний і комунікативно-когнітивний, у центрі уваги котрих є особистість студента, урахування його особливостей, можливостей та здібностей. Вони реалізуються на основі диференціації та індивідуалізації навчання, ІКТ, принципів продуктивності навчання, автономії, інтерактивності та ін.

Слід зазначити, що основною з багатьох проблем в навчанні є різке зниження мотивації навчальної діяльності, що пояснює характер цілеспрямованої

дії, спонукає до результативності. Для того щоб викликати цікавість студентів, внутрішню самоповагу до себе, одним з факторів навчального процесу є створення позитивної атмосфери ситуації успіху на основі індивідуального підходу і бажаного кінцевого результату. Тому студентам немовних ВНЗ пропонують такий вид діяльності, як самостійні роботи. Для їх виконання відводиться певна кількість годин для позааудиторної роботи. Студенти вчать самостійно приймати різні рішення, шукати шляхи отримання інформації, співпрацювати в колективі. Контроль за діяльністю студентів здійснюється завдяки оцінюванню як процесу, так і результату. Більшою мірою використовують спосіб підсумкового контролю, до якого належать письмовий звіт самостійної роботи та розроблений студентами матеріал, підкріплений усними відповідями.

Наступним, не менш важливим, питанням є питання пошуку та відбору навчального матеріалу, який є основою змісту навчання англійської мови за професійним спрямуванням. У немовному ВНЗ універсальною дидактичною одиницею професійно орієнтованого навчання є автентичний текст, який надає фактологічний матеріал для організації навчального спілкування. Від змісту тексту залежить ефективність організації навчальної інтерактивної діяльності з розуміння смислової інформації та результативність засвоєння термінологічної лексики при вживанні її у висловлюванні студентів. Наявність у текстах таблиць, схем, графіків, та інших паратекстуальних засобів сприяють кращому розумінню студентами термінологічних одиниць та вираженою з їхньою допомогою фаховою інформацією. Іншомовні автентичні тексти є цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, який доповнює отримані студентами під час вивчення спеціальних дисциплін знання. Тексти за фахом є джерелом словникового запасу студентів, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті, що допомагає конкретизувати значення слів, пояснити й уточнити випадки їх вживання відповідно до усталених мовних норм і стандартів. Слід зазначити, що своєрідність мовних засобів при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням зумовлює необхідність розробки і використання спеціальних методичних прийомів для їх презентації та засвоєння. Інакше кажучи, для результативного навчання студентів немовних спеціальностей іноземної мови необхідна мінімально достатня кількість нової іншомовної лексики, яка б відповідала їхнім потребам та забезпечувала досягнення комунікативної достатності для повноцінного мовленнєвого спілкування в обмеженому колі типових комунікативних ситуацій майбутніх фахівців. Щодо процедури відбору професійної лексики, необхідно зазначити основну послідовність операцій: вивчення номенклатури сфер, тем і ситуацій, характерних для професійної діяльності студентів; фаховий аналіз програмних вимог щодо змістового наповнення навчального матеріалу, його відповідності потребам; пошук і підготовка текстових автентичних матеріалів, їх аналіз на відповідність вибраним критеріям відбору; обробка та систематизація відібраних джерел термінологічної лексики; вибір одиниць лексики згідно з визначеними критеріями відбору, її фіксування на паперових й електронних носіях, переклад термінів на українську мову; створення списку фахової лексики, її аналіз порівняння з іншими, аналогічними словниками-мінімумами, які є в матеріалах наукових досліджень з даної проблеми, уточнення і складання остаточного варіанта.

Отже, економічна потреба суспільства в кваліфікованих та багатомовних спеціалістах цілком зрозуміла, адже знання іноземних мов є запорукою їх конкурентоздатності на ринку праці, але вивчення іноземних мов передбачає також виховання всебічно розвиненої, інтелектуальної, компетентної, культурної особистості, а для цього вкрай необхідне або збільшення кількості годин на вивчення іноземної мови, або перенесення частини годин на самостійну роботу, яка може здійснюватись з використанням інформаційних технологій [4].

Необхідність застосування ІКТ у ВНЗ освіти сьогодні вже не викликає жодних сумнівів. З розвитком комп'ютерної техніки почалась інформаційна революція, яка охопила всі сфери життя, тому підготовка спеціалістів високого рівня неможлива без оволодіння ними основами застосування нових ІКТ у професійній діяльності [1].

Той факт, що сьогодні сформувалось нове середовище існування людини, яке філософи називають інформаційним середовищем, або інфосередовищем, показує, що вимога змінити цілі, зміст і форми сучасної вищої освіти не може бути реалізована повною мірою, допоки не буде сформований належний сегмент інфосередовища – освітнє інформаційно-комп'ютерне середовище (ОІКС). Воно утворюється конспектами лекцій та практичних занять, друкowanими та електронними навчальними посібниками, монографіями, комп'ютерними програмами та базами даних, а також ресурсами мережі Інтернет.

Використання ІКТ у навчанні зазнає серйозних проблем. Коротко їх можна звести до таких:

- відсутність системного підходу до застосування ІКТ у процесі навчання;
- "неінтегрованість" існуючих інформаційних ресурсів у навчальні програми;
- необхідність трудомісткої роботи викладача з підбору та підготовки лексичного наповнення комп'ютерних програм;
- відсутність у значної частини викладачів знань та / або інформації про можливість використання ІКТ;
- фінансові труднощі, через які значно уповільнюються темпи впровадження ІКТ у навчальний процес.

Означені проблеми призводять до невідповідності рівня підготовки фахівців у сучасних немовних ВНЗ вимогам, які висуваються суспільством до молодих спеціалістів. Таким чином, сьогодні гостро стоїть проблема усунення цих невідповідностей. У цьому контексті вважаємо за необхідне зазначити, що при постановці цілей та завдань у процесі підготовки фахівців необхідно брати до уваги не лише широкі можливості використання ІКТ у навчальному процесі, а і зміну характеру та особливостей професійної діяльності в умовах комп'ютеризації. По-перше, існує таке поняття, як "автоматизоване робоче місце фахівця", яке дає змогу працювати з різноманітними пакетами програм, а також використовувати локальні та глобальні мережі. Отже, студенти повинні навчитись використовувати комп'ютер для вирішення професійних проблем. По-друге, становлення інформаційного суспільства призводить до формування та розвитку комп'ютерного середовища, у якому здійснюється ділове, наукове та повсякденне спілкування. Таким чином, мова повинна йти не лише про навчання студентів комп'ютерної грамотності, а і про навчання спілкування у комп'ютерному середовищі, зокрема іноземною мовою.

В рамках особистісно-діяльнісного підходу до навчання активно розвивається теоретична платформа, яка базується на концепті "мовної особистості", з позицій якої навчання іноземної мови розглядається як процес формування "вторинної" мовної особистості [2]. Під концептом вторинної мовної особистості розуміють сукупність здатностей / готовностей людини до здійснення мовних вчинків, до адекватної взаємодії з представниками інших культур в умовах автентичного спілкування з ними, результатом чого є оволодіння іноземною мовою.

В умовах немовного ВНЗ формування вторинної мовної особистості можливе лише в обмежених рамках, що визначаються потребами майбутньої професії, тобто міжкультурного професійного спілкування. Тому стратегічною метою навчання іноземної мови у ВНЗ немовного профілю повинно бути формування професійно орієнтованої вторинної мовної особистості, зміст усіх рівнів структури якої мінімізовано відповідно до особливостей професійно значущих сфер і ситуацій іншомовного спілкування. З методичної точки зору, саме формування мотиваційного рівня вторинної мовної особистості повинно стати центральною ланкою всієї системи навчання студента-нелінгвіста, яка визначає всі інші складові системи навчання, оскільки "мовне спілкування не є самоціллю ні соціуму, ні індивіду, потреба у ньому породжується суспільними взаємовідносинами і відповідними цим взаємовідносинам видами соціальної діяльності".

При цьому, як уже зазначалось вище, в комунікативній підготовці фахівців акцент все частіше ставиться на особливостях комунікації, що опосередкована комп'ютером. Внаслідок цього докорінно трансформуються основні кваліфікаційні вимоги, що висуваються до фахівців у більшості професійних галузей. Означені

вимоги охоплюють уміння кваліфіковано користуватись комп'ютерними та телекомунікаційними засобами для отримання та переробки інформації, коректно та ефективно спілкуватись за допомогою комп'ютерних телекомунікаційних мереж. Ймовірно, що іншомовна складова професійної комунікативно-пізнавальної діяльності майбутнього спеціаліста буде здійснюватися у багатьох випадках в електронному середовищі комунікації. Комп'ютерно-опосередкована комунікація (computer-mediated communication), в тому числі й іноземною мовою, все більше необхідна суспільству, що потребує уміння володіти грамотним писемним мовленням, проводити презентації іноземною мовою, ефективною роботи з різною інформацією.

Зміна вимог до рівня володіння спеціалізованою англійською мовою студентами немовних вишів викликала зміни програм, комплексно-методичного забезпечення, форм та методів навчання. Керуючись висновками експертів Ради Європи із освітньої політики про необхідність формування у молодих спеціалістів іншомовної мовленнєвої компетенції, нами була визначена загальна мета: комплексне формування у студентів англійської комунікативної компетенції в галузі читання, говоріння, аудіювання та письма для забезпечення спілкування у професійній сфері. Питома вага кожного з видів мовленнєвої діяльності диктується необхідністю його використання в певній професійній сфері. Необхідність формування у студентів ВНЗ писемного професійного мовлення поряд з усним продиктована часом. Потреба вести ділове листування, оформляти документацію з метою ділового спілкування з іноземними партнерами вимагає від викладача пошуку найбільш ефективних форм та методів формування писемних професійних умінь та навичок. Адже зміна загальної мети та вимог до рівня володіння мовою привели до змін у вимогах до вмінь письма, а саме: студент повинен вміти написати діловий лист відповідно до його логіко-композиційної структури, оформляти ділову документацію, складати письмове повідомлення з приводу прочитаного, написати реферат, резюме, анотацію статті тощо. Неможливо переоцінити значення застосування сучасної комп'ютерної технології для розв'язання цих завдань. Досить велика кількість комп'ютерних навчальних курсів розроблена зарубіжними авторами. За кордоном вже тривалий час навчання професійного писемного спілкування базується переважно на використанні комп'ютерних програм. На жаль, не можна ще говорити про значні напрацювання в цьому плані в нашій країні, але значна частина викладачів економічних навчальних закладів застосовують у своїй роботі комп'ютерні навчальні програми і вже на сьогодні є можливим аналіз результатів. Конкретна фахова необхідність дала поштовх викладачам вишів до розробки своїх власних програм для спецкурсів, до створення комп'ютерних навчальних матеріалів, які відповідають змісту та завданням навчання іноземної мови для професійного спілкування [1].

Література

1. Асоянц П. Г. Навчання англійської мови спеціального вжитку з використанням комп'ютерних технологій / П. Г. Асоянц : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Пріоритетні напрями підготовки вчителя іноземної мови у контексті вимог Болонського процесу" (Ніжин, 15–16 жовт. 2007 р.). – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Голя, 2007. – С. 12–17.
2. Беленька Т. Л. Формування вторинної мовної особистості майбутніх економістів у процесі навчання іноземної мови з використанням інформаційних технологій / Т. Л. Беленька // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць / за ред. В. П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 22 – С. 346–349.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Полегонько Т. І. Особливості організації викладання англійської мови за професійним спрямуванням / Т. І. Полегонько // Газета освіти Херсонщини "Джерела". – 2010. – № 6. – С. 7.
5. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. – Kyiv : British Council, Ukraine, 2005. – 107 p.